

DANUTA NATALIA WESOŁOWSKA
(1932–2001)

anuta Natalia Wesolowska urodziła się 4 stycznia 1932 r. we Lwowie jako córka profesora Stanisława Jodłowskiego – wówczas starszego asystenta Katedry Języka Polskiego i Katedry Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie oraz redaktora lwowskiego wydawnictwa Książnicy-Atlasu – i Matyldy z domu Ley. Atmosfera domu rodzinnego oraz wpływ ojca, który na jej oczach pisał się na coraz wyższe szczeble kariery naukowej, a którego do końca jego i swego życia darzyła niezmiennie nie tylko miłością, ale również ogromnym podziwem i szacunkiem, skryształizowały jej późniejsze zainteresowania naukowe i w istotny sposób wpłynęły na wybór jej drogi życiowej.

W roku 1939 rozpoczęła naukę w szkole powszechnej, kontynuowaną w latach okupacji bolszewickiej i niemieckiej we Lwowie i Przemyślu, a ukończoną już po repatriacji do Polski w Krakowie, gdzie ukończyła też w 1950 r. z wyróżnieniem szkołę średnią. Po uzyskaniu matury podjęła studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie słuchała wykładów m.in. profesorów: Juliusza Kleinera, Stanisława Pigonia, Kazimierza Wyki oraz Kazimierza Nitscha, Zenona Klemensiewicza i swego mistrza – Witolda Taszyckiego.

Na drugim roku studiów wyszła za mąż, a do czasu ukończenia studiów, co nastąpiło w roku 1955, powiła dwoje dzieci. Z tego powodu w ciągu następnych siedmiu lat nie podjęła żadnej pracy zawodowej, poświęcając się ich wychowaniu.

W roku 1962 zastała asystentką, a następnie starszą asystentką Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Równolegle pracowała jako nauczycielka w jednym z krakowskich liceów.

Od roku 1966 związała się na stałe z Uniwersytetem Jagiellońskim. Przeszła tu wszystkie etapy kariery naukowej: od starszego asystenta w Zakładzie Filologii Staropolskiej Katedry Języka Polskiego, poprzez stanowisko adiunkta w Zakładzie Gramatyki Synchronicznej Instytutu Filologii Polskiej, a następnie docenta i profesora Katedry Historii Języka Polskiego i Dialektologii tegoż instytutu, gdzie pracowała do końca życia.

Na Uniwersytecie Jagiellońskim z ogromnym zaangażowaniem prowadziła wszelkiego typu zajęcia dydaktyczne w postaci wykładów, ćwiczeń, konwersatoriów i seminariów magisterskich z gramatyki opisowej i historii języka polskiego, z leksykologii, kultury i poprawności języka oraz z metodyki nauczania języka polskiego na studiach stacjonarnych i zaocznych, a także w filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Tarnowie.

Wszystkie te zajęcia cieszyły się ogromną popularnością wśród słuchaczy ze względu na ich atrakcyjność, wynikającą z talentu dydaktycznego nauczycielki oraz z jej serdecznego stosunku do studentów, którzy widzieli w niej nie tylko wytrawnego wykładowcę, ale również niezawodnego przyjaciela i doradcę, także w różnego rodzaju sprawach osobistych. Z tych to powodów również prowadzone przez nią seminaria magisterskie były zawsze oblegane przez rzesze studentów. Niezależnie od dydaktyki uniwersyteckiej, prowadziła też zajęcia fakultatywne dla uczniów wyższych klas licealnych oraz konwersatoria z kultury języka polskiego w krakowskich seminariach duchownych, a także na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Krakowie i w Łodzi.

Tę wieloaspektową i bogatą działalność dydaktyczną potrafiła łączyć z działalnością popularyzatorską, prowadząc w ciągu 12 lat w krakowskim „Dzienniku Polskim” kącik poprawnościowy pt. „Kłopoty z językiem”. Efektem tej pracy było kilkadziesiąt artyku-

kułów popularnonaukowych dotyczących poprawności i kultury języka ojczystego. Współpracowała również z Telewizją Polską oraz z Radiem Kraków i Radiem Katowice, przygotowując m.in. ogólnopolskie dyktanda ortograficzne. W latach 1976-1981 kierowała Pracownią Poprawności i Kultury Języka Polskiego w Instytucie Filologii Polskiej UJ, której działalność wyrażała się w poradnictwie językowym oraz popularyzowaniu zagadnień kultury języka w postaci odczytów, audycji radiowych i telewizyjnych i prelekcji dla uczniów szkół średnich.

Nie stroniła też od prac administracyjnych przyjmując – po uzyskaniu w roku 1979 stopnia doktora habilitowanego – funkcję wicedyrektora do spraw studenckich w Instytucie Filologii Polskiej UJ. Funkcję tę pełniła przez dwie kadencje.

Przy nawale różnego rodzaju zajęć dydaktycznych, administracyjnych, pracy naukowej oraz samodzielnym wychowywaniu i kształceniu dwojga dorastających dzieci potrafiła sporo czasu poświęcać sprawom organizacji nauki i oświaty o charakterze ogólnopolskim współpracując z Radą Programową Międzynarodowej Szkoły Dziennikarstwa UJ oraz uczestnicząc – jako członek Komisji Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN – w tworzeniu ustawy o języku polskim i jego ochronie. Tytuł profesora uzyskała 12 maja 1997 r. Wypromowała ponad 150 magistrów oraz 4 doktorów. Zmarła 15 sierpnia 2001 r. Pochowana została na Cmentarzu Rakowickim.

Zainteresowania naukowe profesor Danuty Wesołowskiej skupiały się wokół słowotwórstwa, słownictwa i frazeologii, semantyki oraz kultury języka polskiego i metodyki jego nauczania. W swych wczesnych pracach stosowała metodologię językoznawstwa strukturalnego, w późniejszych przechodziła stopniowo do teorii aktów mowy i wypowiedzi performatywnych, pragmatyki i aksjologii, przy czym w jej dorobku wyodrębniają się dwa etapy.

W pierwszym z nich zajmowała się przede wszystkim słowotwórstwem współczesnej polszczyzny. W okresie tym opublikowała artykuł poświęcony leksykalizacji skrótowców, w którym ukazała, jak zaciera się poczucie ich złożoności morfologicznej, a całość staje się rzeczownikiem o nowym rodzaju gramatycznym, liczbie i akcencie, a nawet może stanowić podstawę do tworzenia nowych wyrazów¹. W innym artykule poruszyła kolejność członów w przymiotnikach złożonych². Zainteresowania słownotwórcze profesor Wesołowskiej zostały uwieńczone w roku 1972 rozprawą doktorską pt. *Polskie przymiotniki materiałowe* opartą na obserwacji repartycji przyrostków *-ony* | *-any* typu *bukony*, ale *owsiany*. W tym pierwszym okresie swej działalności zajmowała się również językiem artystycznym³. Analizując język artystyczny Stanisława Lema, omówiła ogólny charakter kategorii gramatycznych występujących w utworach pisarza, teoretyczne podstawy jego „astrojęzyka”, rodzaje stylizacji językowej oraz formalne wykładniki kategorii gramatycznych.

Największym osiągnięciem uczonej przed uzyskaniem stopnia doktora nauk humanistycznych była rozprawka pt. *Przechodniość i nieprzechodniość tego samego czasownika w zależności od znaczenia*⁴, która posłużyła profesor Ewie Ostrowskiej jako argument

¹ Por. *Leksykalizacja skrótowców*, „Język Polski” 1958, R. XXXV, s. 339-354.

² *Kolejność członów w przymiotnikach złożonych*, „Język Polski” 1959, R. XXXIX, s. 264-275.

³ *Język artystyczny w utworach Stanisława Lema*, „Język Polski” 1963, R. XLIII, s. 13-27.

⁴ „Język Polski” 1961, R. XLI, s. 19-30.

w jej nowej interpretacji „Bogurodzicy” przeprowadzonej w pracy *O artyzmie polskich średniowiecznych żabytków językowych*, Kraków 1967.

Po roku 1972 zainteresowania Danuty Wesolowskiej zaczęły ewoluować w kierunku leksykologii i semantyki leksykalnej. Neosemantyzmowi i sposobowi ich tworzenia poświęciła szereg studiów analitycznych⁵, w których ukazała kierunki zmian semantycznych oraz językowe przejawy integracji społecznej, zwracając uwagę na kształtowanie się nie tylko nowych wyrazów, ale także – nowych pojęć i zachodzących między nimi relacji.

Wymienione prace stanowiły punkt wyjścia dla rozprawy habilitacyjnej *Neosemantyzm w współczesnym języku polskim*⁶ ukazującej mechanizm powstawania neosemantyzmów, który stanowi wyraz procesu poznawczego. Rozprawa na szerokim tle koncepcji współczesnej nauki o znaczeniu ukazała metodę interpretacji neosemantyzmów polegającą na przyjęciu ograniczonego repertuaru cech przenośnych pośredniczących w zmianach znaczeniowych. Autorka zwróciła też uwagę na mechanizmy psychologiczne, na kategoryzowanie rzeczywistości oraz na rolę czynnika ekspresywnego w procesie tworzenia neosemantyzmów. Nastawienie logiczno-psychologiczne zbliża tę pracę do współczesnego kognitywizmu, co uwiadcza się m.in. w częstym posługiwaniu się metaforą jako narzędziem opisu.

W drugim etapie, po uzyskaniu habilitacji, badania naukowe profesor Wesolowskiej poszły w kierunku najnowszej historii języka polskiego – od roku 1939 niemal po dzień dzisiejszy. Rozpoczęła szeroko zakrojone i prowadzone na wielką skalę badania języka łagrów i łagrów oraz badania wpływu kolejnych przemian społecznych (np. rok 1956 i 1980) na język, przy czym szczególną uwagę poświęciła analizie słownictwa epoki holokaustu i językowym skutkom totalitaryzmu, często przekraczającym okres istnienia systemu politycznego, który stanowił ich genezę.

W roku 1981 profesor Wesolowska weszła w skład zespołu opracowującego *Słownik oświęcimski*. Praca nad tym przedsięwzięciem, pierwotnie pomyślana jako pomoc dla badaczy Oświęcimia-Brzezinki zasadniczo z punktu widzenia medycznego i psychosocjologicznego, rozrosła się do poważnego i absorbującego przedsięwzięcia. Zebrane przez członków zespołu i wciąż uzupełniane materiały leksykalne i frazeologiczne złożyły się na kilkunastotysięczną kartotekę. Materiały te stworzone przez wyjątkową sytuację – bowiem obozy hitlerowskie były próbą realizacji systemu bez żadnych przeszkód – nasuwały analogie z językiem łagrów sowieckich. Dlatego Danuta Wesolowska zaczęła gromadzić również materiały językowe tego rodzaju, mimo że publikowanie tego typu badań było wówczas niemożliwe.

Słownik oświęcimski opracowywany przez Wesolowską przy współudziale dra med. Stanisława Kłodzińskiego i mgra Jana Masłowskiego zaczął być publikowany w odcinkach w „Przeglądzie Lekarskim” i do śmierci autorki został doprowadzony mniej więcej do połowy. Zawiera hasła z bogatą dokumentacją zaczerpniętą z tekstów ankiet rozesyłanych do byłych więźniów obozów hitlerowskich oraz z materiałów Muzeum

⁵ Por. np. *Nowe satelity i formy podobne*, „Język Polski” 1966, R. XLVI, s. 17-25; *Kanal i nitka – studium neosemantyczne*, „Język Polski” 1975, R. LV, s. 370-375; *Demobilizacji nie było (wnioski leksykologiczne)*, „Język Polski” 1976, R. LV, s. 213-218; *Zmiany semantyczne w polskim słownictwie 30-lecia*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1976, R. XXXIV, s. 35-40.

⁶ „Rozprawy Habilitacyjne Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków 1978.

Oświęcimskiego, m.in. z dzienników i notatek więźniów z Sonderkomando.

Swoje doświadczenia dotyczące tych zagadnień wyklada w wielu referatach wygłoszonych na rozmaitych konferencjach naukowych, publikuje również artykuły poświęcone nowomowie i językowi obozów koncentracyjnych⁷.

Ukoronowaniem tych dogłębnych, piętnastoletnich badań są dwie publikacje książkowe. W pierwszej z nich, o charakterze popularyzacyjnym, pt. *Słowa jak kamienie*, Kraków 1996 autorka w sześciu studiach omawia najnowsze słownictwo i frazeologię dotyczące okresu reformy gospodarczej oraz posttotalitarnych śladów w mentalności społecznej.

Druga praca, która stanowi największe osiągnięcie naukowe autorki, to będąca pierwszym o głębokich implikacjach pozajęzykoznawczych opracowaniem słownictwa więźniów oświęcimskich obozów koncentracyjnych monografia pt. *Słowa z piekła rodem. Lagersprache*, Kraków 1996. Zostały tu niezwykle skrupulatnie zanalizowane i zrekonstruowane na podstawie współczesnej metodologii badań językoznawczych modele aktów mowy z uwzględnieniem ich sytuacji pragmatycznej. Autorka odwołała się też do psychologii społecznej, filozofii i praktyki władzy totalitarnej, aksjologii i tych kierunków filozoficznych, które badają postawy ludzkie w sytuacjach krańcowych. Omówiła językowe wykładniki i sposoby wyrażania pogardy, nienawiści, agresji, wskazując na ich źródła, takie jak teoria faszyzmu, dryl wojskowy i więzienny, język środowisk przestępczych. Praca została bardzo dobrze przyjęta przez krytykę zarówno w kraju, jak i za granicą. Realizując zapotrzebowanie na niemieckojęzyczną wersję rozprawy, autorka przygotowała i wydała jej przekład niemiecki pt. *Wörter aus der Hölle: die «lagersprache» der Häftlinge von Auschwitz* (przełożył Jochen August), Kraków 1998.

Profesor Wesołowska niezależnie od pracy naukowej i organizatorskiej od początku swej działalności pasjonowała się sprawami dydaktyki zarówno uniwersyteckiej, jak i szkolnej. Już u progu swej kariery naukowej zdobywała doświadczenia nauczycielskie, pracując równocześnie w liceum oraz na stanowisku asystentki Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Zdobyła w ten sposób solidne praktyczne przygotowanie dydaktyczne, które stało się podstawą do refleksji natury teoretycznej i zaowocowało szeregiem opracowań teoretycznych i praktycznych z zakresu metodyki nauczania języka ojczystego. Należy tu książka popularnonaukowa dla uczniów *Od słowa do słowa*, Warszawa 1966, ilustrująca związki słownictwa z dziejami narodu i kultury polskiej oraz szereg słowników ortograficznych⁸.

⁷ *Neosemantyzm w nowomowie*, referat wygłoszony na sesji naukowej poświęconej problemom współczesnego języka polskiego, odbytej na Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 17 i 17 stycznia 1981, [w:] *Nowo-mowa – materiały z sesji*, Londyn 1985, s. 128-134; *Słownik obywateli jako dowód zbrodni hitlerowskich*, [w:] *Materiały konferencji naukowej poświęconej martyrologii lat II wojny światowej w literaturze*, Lublin 1990, s. 131-138; *Der Holocaust. Formen des Widerstandes und Leben für gegenwärtige politische Strukturen*, „Drei Generationen im Schatten der NS-Vergangenheit. Wuppertaler sozialwissenschaftliche Studien“ 1991, Band 4, s. 125-131; *Language of the Concentration-Camp*, [w:] *Materiały z sesji zorganizowanej w Krakowie w dniach 25 i 26 IV 1985 przez Akademię Miedyczną i Uniwersytet Jagielloński*, Kraków 1987, s. 87-92; *Nachwort* 1987, (wspólnie z S. Kłodzińskim i J. Masłowskim), „Die auschwitz-Hefte“ Hamburg 1987, s. 259-260.

⁸ Np. *Słownik szkolny. Ortografia*, (wspólnie z P. Wesołowskim), Warszawa 1992 (kilka wydań); *Słownik ortograficzny (kieszonkowy)*, we współpracy z I. Wesołowską-Jarema i P. Wesołowskim, Bielsko-Biała 1993 (kilka wydań); *Zasady pisowni*, we współpracy z I. Wesołowską-Jarema, Bielsko-Biała 1996; *Słownik ortograficzny z zasadami pisowni i interpunkcji polskiej*, we współpracy z I. Wesołowską-Jarema, Bielsko-Biała 1996.

Ponadto redagowała i uzupełniała kolejne wydania słowników ortograficznych i zasad pisowni polskiej swego ojca – profesora Stanisława Jodłowskiego. Swoje bogate doświadczenia w dziedzinie metodyki, zdobyte w toku pracy nauczycielskiej w szkolnictwie średnim i wyższym, wykorzystała opracowując książkę przedmiotowo-dydaktyczną dla nauczycieli pt. *Nauka języka polskiego w szkole średniej*, Warszawa 1977.

Danuta Wesółowska była osobą niezwykle skrupulatną, sumienną i pracowitą, zarówno jako uczona, jak i dydaktyk. Była życzliwa, koleżeńska, przyjaźnie nastawiona do ludzi, pełna poczucia humoru, gotowa służyć każdemu pomocą i dobrą radą, uwielbiana przez młodzież, do końca swych dni aktywna i żywotna.

BIBLIOGRAFIA

Dunaj B., *Śp. Profesor Danuta Wesółowska (4 I 1932-15 VIII 2001)*, „Język Polski” 2002, R. LXXXII, s. 138-139.

Janusz Strutyński